

EL MOLÍ DE SANT ANDREU

Al barri barceloní de Sant Andreu es conserva un tram de més de 200 metres de l'antic Rec Comtal, l'obra pública de caràcter hidràulic més emblemàtica de la Barcelona medieval, que va contribuir de manera notòria al desenvolupament econòmic de la ciutat i dels pobles per on passava, com ara Sant Andreu de Palomar o Sant Martí de Provençals. Paral·lelament al carrer Coronel Monasterio, entre el carrer de Palomar i el passeig de Santa Coloma, prop de les antigues casernes, hi ha les restes del molí de Sant Andreu. També es conserva, ara força malmès, el pont que travessava el Rec Comtal de l'antic camí medieval que portava a Santa Coloma de Gramenet.

De l'antic molí, ara se'n conserva coberta amb sauló l'estructura que permetia l'accés de l'aigua: els murs de contenció que actuaven com a resclosa, les set entrades a les canals que feien funcionar els rodets i les voltes que sostenien el carcabà. Del molí pròpiament dit, se'n podien observar els forats oberts al carcabà, per on sortien els colls de ferro dels arbres, i els alçadors dels daus de suport dels rodets. També es conserva part de l'estructura de desguàs del molí, com les set boques del carcabà i els murs de la base de sortida d'aigües.

La majoria de molins que hi havia al llarg del Rec Comtal eren bladers, és a dir, molien gra, tot aprofitant la força motriu de l'aigua. Els molins eren béns públics (com els forns, les fargues, les carnisseries o les peixateries) i, com a tals, eren propietat del poder comtal, primer, i reial, després. Des dels primers temps de l'Edat Mitjana fins ben bé el segle XIX els molins del Rec Comtal van tenir una importància essencial per a l'economia i la societat catalanes.

S'ha documentat l'existència de diferents molins dins del que era el terme parroquial de Sant Andreu de Palomar durant l'Edat Mitjana, que o bé prenien l'aigua del Rec Comtal (molins de la Torre de Bell-lloc, molins reials de Sant Andreu i molins de Vallbona) o bé agafaven directament la del riu Besòs a través del rec d'Estadella o la sèquia Madriguera (molí d'Altafulla, a la Verneda, i molí d'Estadella). Les restes que esmentem pertanyen a un dels molins de la Torre de Bell-lloc, que apareix per primer cop documentat en el segle XIII, tot i que en aquesta zona propera al coll de Finestrelles ja existien molins des de segles abans, com l'antic molí de Finestrelles, documentat des del segle XI.

El molí de Sant Andreu va tenir diversos propietaris durant l'època moderna, però va seguir en funcionament fins l'any 1930. El 1948 l'empresa Fabricación Nacional de Colorantes y Explosivos, SA va comprar els terrenys per a construir-hi una fàbrica, i cap als anys seixanta es va enderrocar el casal que cobria les restes descrites. Posteriorment, els terrenys van passar a ser propietat municipal.

La conservació d'aquestes restes, de les poques que avui per avui coneixem dins del territori que era l'antic Pla de Barcelona, és un fet extraordinari tant per a Sant Andreu com per a la ciutat, ja que ens permeten recordar i, sobretot, conèixer una part del nos-

tre passat. Per a Sant Andreu signifiquen pràcticament l'únic testimoni de l'època medieval que es conserva, a part dels documents escrits, i que ens ha d'ajudar a refer la nostra història. Per a Barcelona, són un dels darrers vestigis conservats in situ que expliquen el passat medieval de la ciutat, més enllà dels palaus de Ciutat Vella. No cal dir, doncs, que el molí de Sant Andreu i el tram de Rec que resten són dos elements molt importants per al coneixement del nostre passat i, alhora i per aquest mateix motiu, esdevenen elements fortament identitaris.

El 22 de novembre de 1994 el tram del Rec Comtal que comprèn les restes de l'antic molí de Sant Andreu va ser declarat Espai de Protecció Arqueològica pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. La resolució la va signar Joan Guitart com a Conseller de Cultura. La zona protegida té forma de trapezi irregular que s'inicia a uns 40 metres de la cantonada del carrer del Coronel Monasterio amb el carrer de Palomar, i té una longitud d'uns 210 metres; per la banda més propera al passeig de Santa Coloma, la longitud és d'uns 130 metres; pel cantó de l'andana de l'estació, d'uns 165 i, pel costat més proper al carrer de Palomar, d'uns 70.

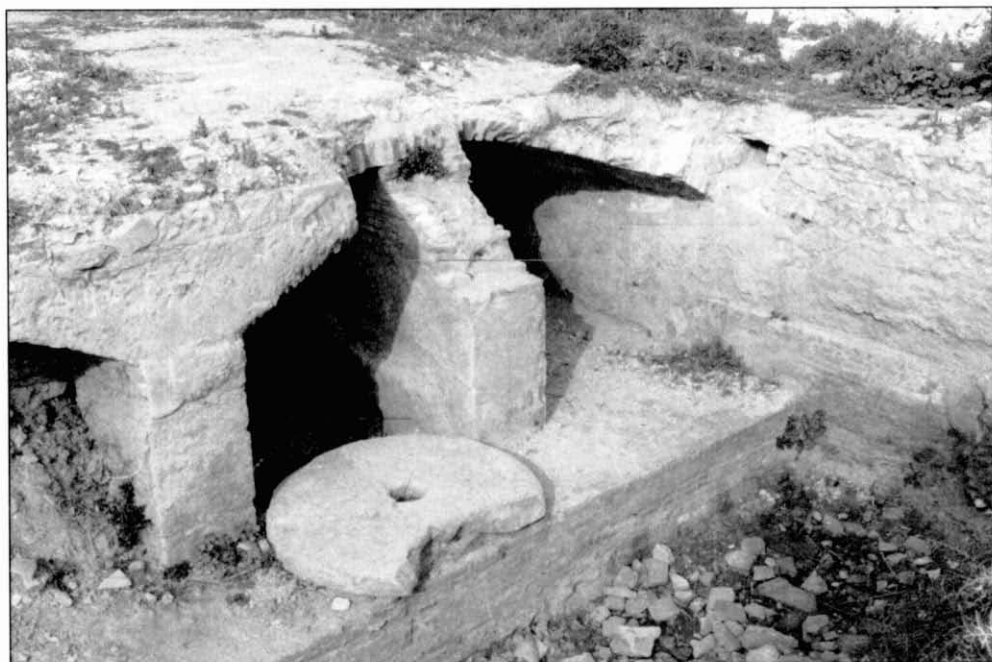
L'any 1999 l'Ajuntament de Barcelona, amb motiu de les obres que s'havien de fer en aquells terrenys, va realitzar una intervenció arqueològica per determinar l'abast i la importància de les restes conservades. Segons el pla urbanístic vigent, la zona veïna on es conserven les restes del molí està afectada per la construcció d'un vial i d'un conjunt d'habitatges, i en la zona de protecció arqueològica hi ha un espai reservat a equipaments públics que encara estan per determinar. La construcció d'una via, que ha de comunicar el nus de la Trinitat amb el carrer Potosí, i dels habitatges no afectats, en principi, les restes arqueològiques existents, però en canvi la zona d'equipaments sí que ho fa.

Al començament de febrer d'enguany, un soci del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias va alertar dels treballs que s'estaven realitzant a la zona, motiu pel qual vam informar-nos de l'estat de la qüestió. Tot i que a priori la construcció del vial i dels habitatges no afectava les restes del molí, vam observar com les obres havien malmès els paraments laterals, tant de l'entrada com de la sortida d'aigües del carcabà i s'havia destruït part del pont d'època medieval que travessava el Rec. Es va observar també el reompliment de gran part de la zona de protecció, precisament la més propera a les restes del molí. D'altra banda, el pas de camions i maquinària pesada per sobre de les restes no malmeses, malgrat el seu cobriment per terres, va afectar-ne greument l'estat de conservació.

Vam posar-nos en contacte amb la seu del Districte de Sant Andreu per informar d'aquests fets. Paral·lelament, alguns ciutadans de Sant Andreu pertanyents a diverses entitats van informar del cas al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, tal com estableix la Llei del Patrimoni Cultural Català (9/1993, de 30 de setembre). El Departament de Cultura va procedir a demanar l'aturada de la intervenció en la zona afectada.

Des del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias creiem que caldria la realització d'una excavació arqueològica de les restes i d'un estudi històric del molí per tal de determinar el valor exacte dels vestigis que es conserven, abans de decidir el seu futur. Malgrat això, considerem que les restes del molí medieval de Sant Andreu s'han de conservar perquè:

- Són una de les poques restes d'un molí medieval que es conserven a Barcelona i dins del territori conegut com el Pla de Barcelona.

Estat del molí el gener de 2000. Fotos: Xavier de la Cruz

- Són una de les poques restes d'un molí medieval que es conserven a Barcelona i dins del territori conegut com el Pla de Barcelona.
- A Catalunya es conserven molt poques restes d'aquest tipus, no sempre en un estat de conservació acceptable, i les que s'han documentat normalment estan en zones rurals.
- Són l'únic testimoni físic del passat medieval de Sant Andreu.
- Estan en un bon estat de conservació, cosa que en permet l'estudi.
- Són un important element de difusió i de coneixement del nostre passat medieval per a les generacions actuals i futures.
- El molí de Sant Andreu s'ha convertit, des de fa anys, en un fort element d'identitat.

No cal dir que, donada la importància que des del segle X fins a l'època industrial va tenir el Rec Comtal per a la ciutat de Barcelona, la conservació de les poques restes del seu traçat o dels elements que en configuraven l'entorn és un fet molt important per a la ciutat. No oblidem que conèixer el nostre passat és fonamental per avançar cap al futur.

Un cop conservades, consolidades i estudiades les restes del molí, pensem que s'ha de vetllar per mantenir-les en el millor estat possible i evitar-ne la destrucció, per tal que les noves generacions en puguin gaudir. És per això que proposem l'elaboració d'un projecte d'interpretació i difusió d'aquestes restes, que en garanteixi al màxim tant el coneixement com la conservació. Les nostres propostes no són contràries, en cap cas, a la construcció d'uns equipaments públics, tal com el pla urbanístic actual preveu, sempre que es respecti el molí i se n'asseguri el bon manteniment. Ben al contrari, probablement la conservació de les restes en un espai cobert fóra molt millor que presentar-les a l'aire lliure en un parc.

Darrerament, des de l'Ajuntament ens han informat que ja han començat a treballar per preservar el Molí, mentre decideixen el futur definitiu de l'espai.